

92. EMPETRACEAE

door

S. J. VAN OOSTSTROOM en TH. J. REICHGELT ¹⁾
(Rijksherbarium, Leiden)

Kleine, altijd-groene, op Ericaceae gelijkende heesters. Bladen verspreid of bijna in kransen, enkelvoudig, gaafrandig, aan de onderzijde diep gegroefd, zonder steunblaadjes. Bloemen okselstandig of in eindingse hoofdjes, klein, meestal tweehuizig, soms eenhuizig of tweeslachtig, actinomorf, 2—3-tallig. Kelk en bloemkroon losbladig. Vrouwelijke bloemen met een discus. Meeldraden 2—3; helmknoppen met overlangse spleten openspringend. Vruchtbeginsel 1, bovenstandig, 2—9-hokkig, met 1 zaadknop per hok; zaadknoppen basaal, anatroop, met 1 integument. Stijl kort; stempels even veel als vruchtbladen. Vrucht een steenvrucht, met 2—9 steenkernen. Zaden met vlezig endosperm en een recht embryo met kleine cotylen.

3 geslachten met ca. 9 soorten, in de noordelijke gematigde en arctische zone, voorts in zuidelijk Z.-Amerika, op de Falkland eil. en op Tristan da Cunha.

L i t.: R. D'O Good, The genus *Empetrum* L., J. Linn. Soc., Bot., London 47, 1927, p. 489.

1. EMPETRUM L., Sp. Pl. 1753, p. 1022.

Type-soort: *E. nigrum* L.

Bladen dicht opeen, klein, lijnvormig of langwerpig lijnvormig. Bloemen 1—3, op zeer korte takjes in de bladoksels, met kleine, schubvormige schutbladen aan hun voet, een-, soms tweeslachtig. Kelk en bloemkroon (2—)3-bladig. Meeldraden (2—)3, met lange dunne helmdraden. Vruchtbeginsel 6—9-hokkig; stijl zeer kort, met 6—9 stempels. Vrucht een besachtige steenvrucht, met 6—9 steenkernen.

Ca. 6 nauw verwante soorten; in het gehele verspreidingsgebied van de familie, met uitzondering van de warmere delen van de noordelijke gematigde zone.

1. *Empetrum nigrum* L., Sp. Pl. 1753, p. 1022; de G. p. 265; v.H. p. 702; Prod. ed. 1, p. 238; id. ed. 2, p. 1540; Oud. 1, p. 450, pl. 62, fig. 325; Heuk. 2, p. 414, fig. 497, 498; Fl. Bat. 9, pl. 709 — K r a a i h e i d e .

Kleine, ca. 15—45 cm hoge heester met dunne, liggende, wortelende s t a m m e t j e s en opstijgende, dicht bebladerde, ronde, naar de top kort klierachtig behaarde t a k k e n . B l a d e n verspreid tot vrijwel kranstandig, afstaand tot teruggeslagen, lijnvormig of langwerpig, vrij stomp tot stomp, 3—7 mm lang, ca. 3—4 maal zo lang als breed, kort gesteeld, met sterk naar onderen omgerolde, elkaar rakende randen, aan de onderzijde met een witte groef; de zijkanten gekield en vooral in de jeugd kort klierachtig gewimperd. B l o e m e n alleenstaand of soms 2—3 bijeen op zeer korte takjes in de bladoksels, dicht opeen aan de einden der takken, eenslachtig en tweehuizig (soms eenhuizig), zeer zelden tweeslachtig. K e l k b l a d e n (2—)3, omgekeerd eirond tot elliptisch, 1—1½ mm lang, concaaf, bleekgroen of witachtig,

¹⁾ Met medewerking van F. A. STAFLEU (Utrecht), die de nomenclatuur, en V. WESTHOFF (Bilthoven), die het oecologische gedeelte verzorgde.

rood aangelopen. Kroonbladen (2—)3, langwerpig omgekeerd eirond tot spatelvormig, aan de top fijn en onregelmatig getand, 2—3 mm lang, rose tot donkerpaars, zelden wit (zo niet in Ned.). Meeldraden (2—)3, veel langer dan de bloemkroon, paars; helmknoppen eivormig, donkerpaars. Vruchtbeginsel bolvormig; stijl zeer kort, met 6—9 straalsgewijs uitstaande donkerpaarse stempellobben. Vrucht bolvormig, ca. 5—8 mm in diam., glanzend zwart, zeer zelden rood of wit (het laatste niet bij ons). Steenkernen 3-kantig, in omtrek half omgekeerd eirond, ruw, lichtbruin. Bloeitijd: (maart—)april—mei(—juli).

Ned.: Vrij alg. in het Wadden-, Dr.- en Geld.-distr.; zeldz. in het noordelijk deel van het Subcentr. distr. (omg. Enschede en Winterswijk, vroeger ook bij Nijmegen); voorts zeldz. in het Hafdistr. (hier nog het meest in N.-Holl. in het gebied tussen Amsterdam en Alkmaar, verder (vroeger?) bij Oud-Diemen, in het Naardermeer (nog in 1936), bij Aalsmeer, Leimuïden en Gouderak). *Verspr. kaartjes* in *Natura* 39, 1940, p. 161; N.K.A. 50, 1940, p. 404; H.G.N. 2, 1951, p. 23.

Oec.: De soort is in het Ned. Waddendistr. karakteristiek beperkt tot de noordhellingen der kalkarme droge duinen, de heidezoom aan de binnenduïnrand, en de vochtige, zure duïnvaleïen, zowel primaire als secundaire; ze verschijnt in de beide laatste gevallen zodra *Hippophaë rhamnoides* begint af te sterven, in de primaire valleïen zodra deze buiten het bereik van zeewater gekomen zijn en er tevens humus is gevormd. In het Dr. distr. is zij talrijk op droge tot vochtige heïden in het O. van Friesl. en het W. van Drente, optimaal op noordhellingen van stuifruggen en op stuïfkoppen, ook wel op hoogveen; verder oostwaarts afnemend. In beide districten vestigt de soort zich gaarne op plaatsen, waar *Calluna vulgaris* afsterft; ze kan zich daar snel uitbreïden en *Calluna* plaatselijk verdringen. In het Geld. distr. hier en daar, pleksgewijs dominerend, in struikheïdevelden, op rustende stuïfzanden en op noordhellingen van stuïfbruggen. Bovendien in alle drie districten in naaldbos, vooral in dennenbos, soms massaal en vegetatievormend (dit het zuidelijkst in het Leuvenumse bos); ook in berkenbroek en in vegetaties van *Juniperus communis*. De standplaatsen in het Subcentr. distr. sluiten ten dele aan bij die in het Dr., ten dele bij die in het Geld. distr. In het Hafdistr. wordt de soort gevonden in oud, zuur veenmosrietland, met *Platanthera bifolia*, *Osmunda regalis*, *Dryopteris cristata*, *Drosera rotundifolia*, *Polytrichum commune*, *Sphagnum palustre*, *S. fimbriatum*, *S. recurvum* e.a., doch ook wel met *S. rubellum* als enige *Sphagnum*-soort. — Waddendistr.: *Polypodieto-Empetretum*, *Pyroleto-Salicetum*, *Empetro-Ericetum*, *Calluneto-Genistetum litorale*, verder ook reeds in *Schoenetum nigricantis metuonense* en in de associatie van *Calamagrostis epigeios* en *Ophioglossum vulgatum*. Dr., Geld. en Subcentr. distr.: *Calluneto-Genistetum*, plaatselijk in *Corynephoretum*; soms in *Betuletum pubescentis* en in *Ericetum tetralicis*.

A r.: Gematigde en arctische zone van Europa, Azië en N.-Amerika. In Europa zuidelijk tot de Pyreneeën, de centrale Apennijnen en het noordelijk deel van het Balkan Schiereil. (nog nader te controleren, daar deze opgaven, vooral die uit het zuidelijke deel van het areaal, waarschijnlijk ten dele betrekking hebben op *E. hermaphroditum* (Lange) Hagerup).

V a r i a b.: De vruchten zijn meestal glanzend zwart; bij de f. *purpureum* (Raf.) Fern., in *Rhodora* 25, 1923, p. 83 (*E. purpureum* Raf., *New Fl.* 3, 1838, p. 50) zijn ze rood of purper: Terschelling, 1937.

L i t.: W. BEIJERINCK, Kraaiheide (*Empetrum nigrum*) in dwergboom-vorm, D.L.N., Gedenkboek Thijssse, 1935, p. 91; A. W. KLOOS, in N.K.A. 48, 1938, p. 195 (f. *purpureum*).